

УДК 005.336.2:640:378.1

І.О. Шпичко
м. Хмельницький, Україна

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

Постановка проблеми. Українському суспільству і державі потрібні громадяни, які вміють адаптуватися в швидкоплинному соціумі, творчі, активні, конкурентноспроможні, компетентні особистості, здатні до змін, з гнучким критичним мисленням, універсальними способами дій, засвоєними духовно-моральними цінностями.

Аналіз основних публікацій. За останній час зросла кількість досліджень, що присвячені різним видам компетентності: професійній, комунікативній, навчальній, громадянській, загальнокультурній, економічній, здоров'язберігаючій, валеологічній, правовій, соціальній та ін.

Питання соціальної компетентності відносно недавно стали предметом спеціального вивчення. У наукових працях В. Басової, В. Куніциної, І. Зимньої, Т. Смагіної, В. Шахрай та ін. розглядаються сутнісні, змістові і структурні характеристики соціальної компетентності, а у дисертаційних дослідженнях С. Бахтєєвої, М. Докторович, І. Зарубінської, С. Краснокутської, І. Ледньової, С. Учурової та ін. проаналізовано й обґрунтовано зміст, шляхи та умови формування соціальної компетентності у навчально-виховному процесі ВНЗ.

Невирішена раніше частина проблеми. У структурі ключових компетентностей майбутніх фахівців значне місце посідає соціальна компетентність як готовність, здатність до соціальної взаємодії, ефективної поведінки в різних життєвих сферах, у різному соціальному оточенні, як єдність соціальної адаптованості і мобільності. Проте розвиток соціальної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування у наукових доробках розкрито недостатньо.

Виклад основного матеріалу. Як свідчить світова практика, фахівцю недостатньо мати ґрунтовні предметні знання, він має також мати комунікативні, організаторські, рефлексивні вміння, орієнтуватися у питаннях регулювання міжособистісних і ділових стосунків, уміти розв'язувати соціальні конфлікти

Небезпідставно соціальну компетентність вважають одним із значущих чинників, здатних забезпечити стійку життєдіяльність фахівця у професійній діяльності, необхідною умовою його успішної професійної діяльності. Така компетентність, на думку Є. Муниць, включає засвоєння соціальних знань, умінь і навичок, необхідних для виконання соціальних функцій, що усуває відчуття внутрішнього дискомфорту і блокує можливість конфлікту з соціальним середовищем [2, с. 48].

Ознаками соціальної компетентності є наявність знань про соціальну дійсність і себе, складних соціальних умінь і навичок взаємодії; гнучкості поведінки в соціальних ситуаціях; здатності досягати мети в соціальній взаємодії, досягаючи балансу між кооперацією і конфронтацією; соціально значущих і професійно важливих якостей; умінь прогнозувати розвиток ситуацій міжособистісного спілкування, зміни в розвитку життєвих ситуацій; умінь будувати гіпотези про точки зору партнерів, їхнє ставлення до предмета спільної діяльності, соціальної відповідальності [5, с. 41].

На початку XXI століття на сторінках педагогічної преси України почали активно обговорювати зміст і шляхи впровадження компетентнісного підходу у навчально-виховний процес, а у дослідженнях психологів та педагогів спостерігається переорієнтація оцінки результатів освіти з понять «освіченість», «загальна культура» тощо на поняття «компетентність» і «компетенція». На думку українських та російських учених (В. Авдєєва, Л. Берестової, О. Бермуса, Н. Бібік, В. Болотова, О. Вербицького, Б. Ельконіна, І. Єрмакова, Ю. Жукова, В. Загвоздкіна, І. Зимньої, В. Куніциної, А. Маркової, К. Митрофанова, О. Овчарук,

О. Пометун, Г. Селевко, О. Соколової, О. Хуторського та ін.), компетентнісний підхід у всіх своїх сенсах і характеристиках найбільш глибоко виражає основні аспекти процесу модернізації загальної і професійної освіти, є новим способом досягнення необхідної якості основної та професійної освіти, пріоритетним напрямком у концепції модернізації сучасної освіти.

Необхідно зазначити, що теоретичні засади і практичні аспекти формування соціальної компетентності в нашій країні розроблено наразі недостатньо, оскільки сама проблема досліджується в Україні порівняно недавно.

Діяльність фахівців сфери обслуговування значною мірою обумовлено сформованістю у них соціальної компетентності, що є особистісно і соціально обумовленою якістю, котра сприяє ефективному виконанню покладених на фахівця соціально-професійних ролей.

Аналіз літератури дає можливість констатувати, що проблема змісту та структури соціальної компетентності є одночасно досить актуальною і складною для розв'язання. Так, сучасна вітчизняна освіта лише починає оперувати поняттям «соціальна компетентність» у тому сенсі, який пропонують європейські вчені.

На основі теоретичного аналізу поняття «соціальна компетентність» ми прийшли до розуміння соціальної компетентності як сукупності конкретних якостей особистості, здібностей, соціальних знань та вмінь, що забезпечують інтеграцію людини у суспільство, котра виявляється у продуктивному виконанні людиною різноманітних соціальних ролей.

Ключове значення для формування соціальної компетентності фахівця має визначення системи чинників та умов, що детермінують цей процес.

Серед цих факторів є зовнішні чинники (макросоціосередовище, мезосоціосередовище, мікросоціосередовище, виховання і навчання, діяльність, інформаційно-технічне середовище, соціальна взаємодія) та внутрішні (індивідуально-особистісні особливості студента).

Послідовно розглянемо особливості дії і впливу на формування соціальної компетентності кожного з чинників, що тісно переплітаються та взаємодіють.

Середовище науковці розуміють як реальну дійсність, в умовах якої відбувається розвиток людини, реалізуються визначені спадковістю особливості людини [1, с. 68]

Макросоціосередовище включає суспільний устрій, державний устрій, рівень розвитку суспільства та його можливості для забезпечення життєдіяльності майбутніх фахівців, особливості ідеологічного впливу і засобів масової інформації, пропаганди, агітації, соціально-політичної, етнічної, релігійної обстановки у суспільстві; місце, вагомість та роль країни у системі міжнародних зв'язків і відносин тощо.

Мезосоціосередовище містить природно-кліматичні умови, національно-культурні і релігійні норми та традиції, обставини життєдіяльності студентів ідеологічні і морально-духовні відносини, моральні норми та цінності, прийняті у цій групі.

Мікросоціосередовище — це середовище безпосередньої контактної взаємодії студентів: сім'я, друзі, товариші, трудовий колектив, інші ситуативні і відносно тривалі взаємозв'язки людини із соціальним середовищем. За останній час усе більше зростає роль груп однолітків.

Найважливіше завдання юнацького віку — досягнення автономії від дорослих. Ця автономія наочно виявляється в особливостях підліткової й юнацької субкультур.

Виховання та навчання як чинники формування соціальної компетентності студентів — це спеціально організований процес формування і розвитку особистості та, перш за все, її духовної сфери. Виховання коригує вплив спадковості і середовища з метою реалізації соціальної програми розвитку особистості.

На відміну від соціалізації, що відбувається в умовах стихійної взаємодії людини з навколишнім середовищем, виховання розглядається як процес цілеспрямованої та свідомо контрольованої соціалізації (у педагогічній літературі виокремлюють сімейне, дошкільне, шкільне, навчальне, виробниче, трудове, моральне, естетичне, політичне, правове, екологічне, професійне і фізичне виховання); як своєрідний механізм управління процесом соціалізації, ідеальною метою якої є людина, що відповідає соціальним вимогам та одночасно протистоїть негативним тенденціям у розвитку суспільства, життєвим обставинам, які гальмують розвиток її

індивідуальності [3, с. 43].

Як об'єкти виховання студенти піддаються впливу з боку інших людей: батьків, родичів, однолітків, однокурсників, викладачів, суспільних стосунків, явищ навколишнього соціального, культурного і природного середовища, засвоюють необхідний соціальний досвід та інформацію, що забезпечують процес життя і підготовки до неї. Як суб'єкти виховання вони — індивідуальності, які розвиваються на основі природних сил та задатків, мають вихідні потреби, мотиви й інтереси.

Виховання виконує дві основні функції: упорядковує весь спектр впливів на особистість і створює умови для прискорення процесів соціалізації з метою розвитку особистості. Під час виховного процесу у фахівців поступово формуються громадянські якості, акумулюються й осмислюються ідеї, формуються власні мотиви і стимули поведінки, особистісні якості, потреби, інтереси, соціальна активність, з'являється можливість цілепокладання для свідомого самовизначення, самовдосконалення, самовиховання.

Можливість формування та розвитку задатків, здібностей, зокрема і соціально значущих, задоволення потреб кожної людини є практично безмежною, але обумовлена можливостями соціального та виховного середовища.

Мета, зміст та методи виховання визначають, значною мірою, результативність виховного впливу, сила якого полягає у цілеспрямованості, систематичності і кваліфікованому керівництві.

Фізичний, духовний, соціальний, психічний розвиток особистості здійснюється у діяльності.

Діяльність (навчальна, трудова, виробничо-трудова, наукова тощо) — це контрольована свідомістю активність, спричинена потребами людини та спрямована на пізнання і перетворення її зовнішнього та внутрішнього світу.

Діяльність має суспільний, реформуючий характер і не зводиться до простого задоволення потреб, а значною мірою визначається цілями та завданнями суспільства [4, с. 78]. Цей чинник відіграє першочергову роль у формуванні соціальної компетентності, оскільки, як зазначає Г. Шукіна [6, с. 103], діяльність — це основна форма виявлення активності людини, її соціального призначення. У діяльності людина засвоює предметний світ, починає розуміти діалектику його розвитку, наслідую досвід минулого, усі надбання природи і суспільного життя. Разом із цим вона «добудовує» цей предметний світ, переробляє природу, збагачує суспільне життя. Під час цієї складної реформуючої діяльності людина знаходить себе, починає діяти як суб'єкт, як активний носій своєї соціальної сутності, як творець та як діяч.

Проте ефективний розвиток є можливим лише у процесі активної, емоційно забарвленої діяльності, в яку людина вкладає всю душу, повністю реалізовує свої можливості, виражає себе як особистість. Така діяльність приносить задоволення, стає джерелом енергії і натхнення. Ось чому важливою є не стільки діяльність сама по собі, скільки активність особистості, що виявляється в цій діяльності.

Розуміння ролі активності самої людини у власному розвитку надасть педагогу можливість цілеспрямовано організовувати діяльність студентів, ставити їх у позиції активних діячів, озброювати такими способами діяльності, які надають змогу активно виявляти свої сили, розкривати потенційні можливості та вивчати їх особистісну своєрідність.

Наступним чинником, якому належить пріоритетна роль у формуванні соціальної компетентності, є соціальна взаємодія з усією багатоманітністю її різновидів і, перш за все, спілкування з іншими людьми.

Взаємодія — це своєрідне втілення зв'язків, взаємин між людьми, котрі, вирішуючи спільні завдання, взаємовпливають, доповнюють один одного та досягають успіху у вирішенні поставлених завдань. Природно, що змін зазнають і суб'єкти, і ті об'єкти, на які спрямована взаємодія. Разом — означає не сумарно, а взаємодоповнюючи. У результаті взаємодії людини з навколишнім соціальним та природним середовищем, його власною життєдіяльністю і вихованням утворюються та розвиваються якості особистості, його індивідуальність.

Є. Рогов [5, с. 87] визначає соціальну взаємодію як складний, багатоплановий процес

встановлення і розвитку контактів між людьми, зумовлений потребами у спільній діяльності. Соціальна взаємодія передбачає обмін інформацією, вироблення спільної стратегії взаємодії, сприйняття та розуміння іншої людини. У процесі взаємодії відбувається засвоєння особистістю соціокультурних цінностей, самореалізація особистістю своїх потенцій і творчих здібностей, подолання негативних впливів середовища, що заважають її саморозвитку та самоствердженню.

Спілкування відіграє вирішальну роль у розвитку соціальної компетентності, оскільки є одним із важливих чинників виникнення, розвитку й укріплення пізнавальних інтересів особистості, засобом соціальної детермінації розвитку особистості, найважливішою детермінантою емоційних станів людини. У процесі спільної діяльності і спілкування формується соціальність індивіда — культура мислення та культура почуттів, культура духовного життя і культура поведінки.

Разом із соціальними обставинами, суттєву роль у формуванні та розвитку соціальної компетентності майбутнього фахівця відіграють внутрішні чинники, які являють собою своєрідність функціонування окремих фізіологічних систем, індивідуально-особистісних особливостей студента (спадковість, задатки, особливості типу нервової системи тощо), а також сама особистість студента.

Соціальна компетентність майбутнього фахівця формується та розвивається під впливом зазначених вище чинників, які, як правило, сприяють її розвитку. Разом із цими чинниками існують і такі чинники, що придушують або стримують інтенсивність процесу формування соціальної компетентності. Такими чинниками можна вважати низьку самооцінку, генетичну схильність до саморуйнівної поведінки або поведінки з відхиленнями, нестабільність економічної, політичної, соціальної, ідеологічної ситуації, відсутність матеріальної бази для виявлення своїх здібностей, нездорове соціальне середовище, вплив «масової культури», відсутність реальної психологічної та педагогічної підтримки у вирішенні особистих, соціально-професійних проблем щодо подолання різноманітних комплексів тощо. Питання усунення, зниження рівня дії цих чинників на формування соціальної компетентності потребують особливої уваги у навчально-виховному процесі ВНЗ.

Отже, формуючись і розвиваючись під впливом вищезазначених чинників, соціальна компетентність майбутніх фахівців сфери обслуговування сприяє розширенню та поглибленню їх знань про навколишнє життя і про себе, стимулює набуття та розвиток соціально і професійно значущих якостей, здібностей та вмінь, які надають їм можливість більш успішно орієнтуватися у життєво важливих процесах, ставати більш конкурентоздатними, опанувати необхідну готовність успішно діяти на сучасному ринку праці, адекватно реагувати на вплив соціального середовища і тим самим підвищувати захищеність від його агресивних та інших негативних впливів.

Формування соціальної компетентності майбутнього фахівця передбачає цілеспрямований вплив на такі значущі складові навчального процесу, як навчання (засвоєння у навчальному процесі ключових кваліфікацій і компетенцій), виховання (орієнтація у навчанні на соціально та професійно значущі норми поведінки), розвиток (життєвих цінностей, комунікабельності, толерантності, самооцінки, особистісного потенціалу, громадянських і патріотичних почуттів, правової свідомості, моральних уявлень про здоровий спосіб життя).

Література:

1. Бахтева С.С. Формирование социальной компетентности в процессе обучения иностранному языку в ВУЗе экономического профиля : дис ... кандидата пед. наук / С. С. Бахтева. — Казань, 2001. — 174 с.
2. Краснокутская С.В. Формирование социальной компетентности студентов вуза : дис ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / С. В. Краснокутская. — Ставрополь, 2006. — 198 с.
3. Мудрик А.В. Социальная педагогика : учеб. для студ. пед. ВУЗов / А. В. Мудрик ; под ред. В.А. Сластенина. — 3-е изд., испр. и доп. — М. : Издательский центр «Академия», 2000. — 200 с.
4. Педагогика : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов ; под ред. В. А. Сластенина. — 2-е изд., стереотип. — М. : Издательский центр «Академия», 2003. — 576 с.

5. Рогов Е.И. Психология общения / Е. И. Рогов. — М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. — 336 с.

6. Шабатура Л.Н. Становление социальной компетентности личности в процессе гуманизации профессионального образования : дис. кандидата философ. наук / Л. Н. Шабатура. — Омск, 1996. — 167 с.

У статті розглянуто трактування змісту поняття компетентність та, зокрема, соціальна компетентність майбутніх фахівців сфери обслуговування. Аналіз праць, присвячених формуванню соціальної компетентності, переконує, що поки ще не однозначно визначені фактори формування соціальної компетентності.

Ключові слова: компетентність, компетенція, соціальна компетентність, виховання, макросоціосередовище, мезосоціосередовище, мікросоціосередовище, виховання і навчання, діяльність, соціальна взаємодія, соціум, спілкування

В статье рассмотрены трактовки содержания понятия компетентность, и в частности социальная компетентность будущих специалистов сферы обслуживания. Анализ работ, посвященных содержанию социальной компетентности, убеждает, что пока еще не однозначно определены факторы формирования социальной компетентности.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, социальная компетентность, макросоциосредовище, мезосоциосредовище, микросоциосредовище, воспитания и обучения, деятельность, социальное взаимодействие, социум, общение

The article deals with the interpretation of the notion competence and social competence of the future service sector experts in particular. Having analyzed the scientific literature we found out that most commonly the range of factors influencing the formation of social competence was outlined. Among these factors there are external factors (macrosocial environment, mesosocial environment, microsocial environment, education and training, activities, and social interaction) and internal (individual and personal particular qualities of a student). Along with these factors there are the following factors which hamper or constrain the process intensity of social competence formation. These factors can be considered as the low self-esteem, a genetic predisposition to self-destructive behavior or the behavior with swerves, unstable economic, political, social or ideological situation, the lack the material resources to identify own abilities, unhealthy social environment, the impact of «mass culture», no real psychological and pedagogical support in solving personal, social and professional problems in order to overcome various complexes, etc. However, the analysis of researches dealing with the formation of social competence testifies that there are no clearly defined formation factors of social competence yet.

Key words: competence, social competence, education, macrosocial environment, mesosocial environment, microsocial environment, education and training, activities, social interaction, society, communication.

УДК 004.942

А.Г. Яровенко, О.З. Тимошенко
м. Вінниця, Україна

АНАЛІЗ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПОНЯТЬ ТЕОРІЇ ПОДІБНОСТІ ЯК ОСНОВИ ПОБУДОВИ МАТЕМАТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ

Постановка проблеми. Студенти всіх напрямів підготовки (спеціальностей) і рівнів кваліфікації вивчають математику для того, щоб, у першу чергу, вміти застосовувати її для розв'язання фахових задач. Але застосування математики базується на понятті математичної моделі, якому в загальному курсі підготовки фахівців приділяється дуже мало уваги. Так як побудова і дослідження математичних моделей важливі для всіх спеціальних дисциплін професійної підготовки і мають використовувати знання з цих дисциплін, то логічно (і природно) було б передбачити розгляд конкретних математичних моделей і основних понять математичного моделювання у навчальних програмах цих дисциплін. Але на практиці це далеко не так. Недостатньо, або й зовсім не розглядаються ці питання і в навчальних курсах, присвячених застосуванню сучасних комп'ютерних технологій, методів та засобів для розв'язання фахових задач («Інформатика», «Програмування» тощо). Аналіз навчальних планів та програм навчальних дисциплін підготовки бакалаврів математики в педагогічних університетах дозволяє констатувати про неможливість формування в майбутніх фахівців того